

01
/24

ReOS

Recht der Osteuropäischen Staaten

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS) –
scientific journal of legal sciences founded
by University of Göttingen (Germany)
with the purpose of knowledge sharing between
Western and Eastern Europe.

Publisher:

Prof. Dr. **Thomas Mann (Begr.)**, Institut für Öffentliches Recht, Lehrstuhl für Verwaltungsrecht, Georg-August-Universität Göttingen

Editorial board:

Prof. Dr. **Toma Birmontienė**, Professorin am Laboratorium für Menschenrechte, Institut für öffentliches Recht, Mykolas-Romeris-Universität (Litauen)

Prof. Dr. habil. **Sabina Grabowska**, University of Rzeszow (Polen)

Prof. Dr. **Thomas Mann (Begr.)**, Institut für Öffentliches Recht, Lehrstuhl für Verwaltungsrecht, Georg-August-Universität Göttingen

Prof. Dr. habil. **Joanna Marszalek-Kawa**, Nicolaus Copernicus University (Polen)

Prof. Dr. **Roman Melnyk (Schriftleitung)**, Hochschule des Rechts ("School of Law") der M. Narikbayev KAZGUU Universität (Kasachstan)

Dr. jur. **Bernhard Schloer**, DAAD-Langzeitdozent, Nationale Taras-Schewtschenko-Universität Kiew (Ukraine)

Dr. **Agne Tvaronaviciene**, Postdoc am Laboratorium für Mediation und nachhaltige Konfliktlösung, Institut für öffentliches Recht, Mykolas-Romeris-Universität (Litauen)

Dr. iur. **Azamat Egamberdiev**, Dozent des Lehrstuhls für Staatsrecht und Staatsverwaltung der Tashkenter Staatlichen Juristischen Universität beim Justizministerium der Republik Usbekistan

Partners

Netzwerk Ost-West

Rechtsdialog.org

www.uni-goettingen.de/reos

01/2024

ISSN 2199-6245

ReOS 01 / 2024

Inhaltsverzeichnis

Essay on the rules for the correct use of Latin legal terms and linguistic clichés in court decisions <i>Hanzha Oleksii</i>	4
The right to a fair trial in the practice of the ECtHR and features of its implementation by the administrative courts of Ukraine <i>Horobets Nadiia, Zinchenko Hanna</i>	13
Social security subjects in the structure of public administration bodies of Ukraine: administrative and legal aspect <i>Kropyvnytskyi Mykola</i>	22

**Essay on the rules for the correct use of Latin legal terms
and linguistic clichés in court decisions**

Hanzha Oleksii

Postgraduate Student of the Department of History and Theory,

State and Law of Zaporizhzhia National University, Ukraine;

Scientific consultant of the judge of the Constitutional Court of Ukraine

The article is devoted to the preparation of rules for the correct use of Latin legal terms and linguistic clichés in judicial practice. The appearance of this research is a response to the significant spread of Latinisms in court decisions, which sometimes significantly complicate the understanding of court arguments.

It is stated that the correct use of Latinisms in writing includes requirements for their (1) orthographic accuracy, (2) ensuring intelligibility and (3) proper punctuation.

The author is convincing that when writing Latinisms, the judge should not make lexical errors (in particular, omission of words), and also spelling errors, the most frequent among which in judicial practice are (1) errors in letters and (2) errors in the spelling of words together, with a hyphen, separately. Separate attention is paid to the variant spelling of Latinisms that contain the letter «j».

Latinisms should be clear and accessible to the readers of the court decision. In most cases an adequate translation that assumes the maximum level of equivalence will be sufficient to give the Latinism intelligibility and a certain conclusion of the court – motivation. However, in some cases Latinisms may require additional clarification.

Based on the established approach to writing legal clichés in national and international judicial practice, the author considers it acceptable to use them in court decisions in Latin without quotation marks in two formats: 1) in italics followed by a translation in brackets; 2) in brackets without italics after the national counterpart. Instead, the author advises to write all other Latin legal terminology, including the names of doctrines, principles, logical and legal rules, in quotation marks (with mandatory subsequent translation in brackets). In addition to punctuation (in brackets or quotation marks), separate attention is paid to the tendency of judges to use italics in relation to Latinisms.

Нарис правил коректного використання латинських юридичних термінів і мовних кліше в судових рішеннях

Ганжа Олексій Геннадійович

аспірант кафедри історії і теорії держави та права

Запорізького національного університету, Україна;

науковий консультант судді Конституційного Суду України

Вступ. У теорії та практиці написання судових рішень загальноприйнятим є підхід, згідно з яким вони мають викладатися чітко, зрозуміло, грамотно (тобто не містити граматичних і стилістичних помилок, виправлень)¹. На думку О. Шамрай, культура стилю та мови викладення (дотримання формальних вимог) передбачає, що «судове рішення написане зрозумілою та професійною мовою, а його стиль відповідає стандартам юридичного документа»².

Частина третя статті 14 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» висуває вимогу не просто ухвалювати рішення та оприлюднювати їх державною мовою, але й про те, що «текст судового рішення складається з урахуванням стандартів державної мови».

Водночас низка латинізмів (під цим терміном надалі ми будемо розуміти виключно слова та словосполучення, що передаються на письмі латиницею) настільки міцно ввійшла в юридичне письмо, що без них, здається, майже немислиме складання процесуальних документів. Неосмислене їх використання в судовій аргументації може суттєво ускладнити або навіть унеможливити

розшифрування змісту наведених аргументів (особливо коли між латинськими термінами є лише невеликі відмінності, через що легко помилитися)³. До того ж деякі судді настільки захоплені ідеєю розбавити текст декількома іноземними словесними вкрапленнями, що бажання штучної інтелектуалізації судового рішення часто може мати зворотний ефект. Так, у зв'язку з використанням архаїчної латиниці зростає ризик не лише зробити формулювання менш чіткими, але й припуститися якоїсь помилки⁴.

Саме тому варто пам'ятати, що неправильне вживання латинських юридичних термінів і мовних кліше, так само як і національних, наявність орфографічних, пунктуаційних чи стилістичних помилок, неточних, двояких для розуміння понять та формулювань, громіздких речень та інших недоліків негативно позначаються на якості судового документа та навіть можуть викликати неповагу до нього, а значить – підірвати авторитет суду⁵. Тож задля забезпечення комунікації на високому рівні культури професійного

¹ Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про судові рішення» від 23 березня 2012 року № 6 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006600-12#Text>.

² Шамрай О. Організаційно-правові основи написання судових рішень. Слово Національної школи суддів України. 2014. № 2(7). С. 62.

³ Kowalczyk J. The Influence of Latinisms on the Quality of the Judgments of Polish Courts. *International Journal for the Semiotics of Law*. 2022. Vol. 35. P. 1957.

⁴ Napner A. M. The Use of Latin Words or Phrases in Legal Writing. URL: <https://therecord.flabarappellate.org/2016/01/the-use-of-latin-words-or-phrases-in-legal-writing-2/>.

⁵ Луспенік Д. Д. Законність, обґрунтованість і справедливість судового рішення – основні чинники авторитету судової влади (коментар). Вісник Верховного Суду України. 2010. № 1. С. 12.

писемного мовлення «більш коректними видаються спроби виробити правила використання іноземної термінології»⁶, що і є **метою цього дослідження** принагідно до латинізмів – найпоширенішої групи іншомовних вкраплень у судовій практиці.

Виклад основного матеріалу. Коректне використання латинізмів на письмі охоплює вимоги щодо їх (1) орфографічної точності, (2) забезпечення зрозумілості та (3) належного пунктуаційного оформлення.

1. Орфографічна точність. Скрупульозний підхід до написання судового рішення вимагає правильного, безпомилкового використання латинських юридичних термінів і мовних кліше. Само собою зрозуміло, що суддя не має допускати лексичних помилок, зокрема пропуску слів: наприклад, в уривку з речення «відоме з римського права положення *res* (лат. “вирішена справа”))»⁷ мав бути вказаний принцип «*res judicata*».

Так само важливо уникати орфографічних помилок при написанні латинізмів, найчастішими серед яких у судовій практиці є:

1) помилки у літерах: наприклад, «*de lege lato*»⁸ замість коректного «*de lege lata*»; «*ex nuns*» і «*ex tuns*»⁹ замість коректних «*ex nunc*»

⁶ Ляшук А. В. Мова як засіб вираження права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Приватний вищий навчальний заклад «Університет Короля Данила». Івано-Франківськ, 2021. С. 159.

⁷ Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 30 липня 2021 року у справі № 620/1340/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98680516>.

⁸ Постанова Запорізького апеляційного суду від 26 лютого 2019 року у справі № 334/8154/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80376970>.

⁹ Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 16 листопада 2020 року у справі № 160/6785/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93006575>; Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 24 вересня 2021 року у справі № 160/10200/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100142264>.

і «*ex tunc*»; «*ergo omnes*»¹⁰ замість коректного «*erga omnes*»; «*a priori*»¹¹ замість коректного «*a priori*»; «*inabstracto*»¹² замість коректного «*in abstracto*»; «*dolus directis*»¹³ замість коректного «*dolus directus*»; «*in itegrum restetutio*»¹⁴ замість коректного «*restitutio in integrum*»; «*favor contractus*»¹⁵ замість коректного «*favor contractus*»; «*animus possident*»¹⁶ замість коректного «*animus possidendi*» тощо;

2) помилки у правописі слів разом, із дефісом, окремо: наприклад, «*sinequanon*»¹⁷ замість коректного «*sine qua non*»;

¹⁰ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 27 вересня 2023 року у справі № 916/553/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114187043>.

¹¹ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 31 березня 2019 року у справі № 855/95/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80816781>.

¹² Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 12 жовтня 2021 року у справі № 577/4109/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100544935>.

¹³ Рішення Господарського суду Чернігівської області від 6 лютого 2023 року у справі № 927/1116/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108789961>; Постанова Північного апеляційного господарського суду від 8 травня 2023 року у справі № 927/1116/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110741051>.

¹⁴ Постанова Одеського апеляційного суду від 22 лютого 2021 року у справі № 504/791/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95092450>.

¹⁵ Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 29 вересня 2022 року у справі № 824/293/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106517200>.

¹⁶ Постанова Апеляційного суду Черкаської області від 17 квітня 2019 року у справі № 710/1018/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81259788>.

¹⁷ Ухвала Шаргородського районного суду Вінницької області від 20 вересня 2021 року у справі № 152/1060/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99739276>.

«*pactum de quotalitis*»¹⁸ замість коректного «*pactum de quota litis*»; «*inter-partes*»¹⁹ замість коректного «*inter partes*»; «*ex-officio*»²⁰ замість коректного «*ex officio*».

Прикметно, що правопис конструкції «*sui generis*» у судовій практиці змінився лише нещодавно, з прийняттям 1 грудня 2022 року нового Закону України «Про авторське право і суміжні права». У попередньому Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року відповідний латинізм уживався через дефіс – «*sui-generis*».

Варто звернути увагу на те, що не буде помилкою варіативне написання деяких словосполучень, на яке можна натрапити в судовій практиці: *de jure (iure)*; *ipso jure (iure)*; *jus (ius) civile*; *jus (ius) cogens*. Це пов'язано з тим, що літера «j» не входила до класичного латинського алфавіту та була остаточно введена лише в XVI столітті²¹. Навіть у багатьох сучасних словниках і виданнях ця буква взагалі не використовується; натомість для позначення звуку [й] зберігається літера «i» (*iustitia*)²². Польські дослідниці К. Галушкіна та Ю. Сич-Опонь акцентують увагу на тому, що надання переваги тому чи іншому правопису може залежати від національних

традицій: так, польська орфографія приймає лише версію «*ius commune*», французька – «*jus commune*», тоді як англійська юридична мова сприймає обидві версії²³. Що ж стосується національного контексту, то, наприклад, словосполучення «*stricto iuris*» в ЄДРСР неодноразово зустрічається виключно в наведеній формі.

Також, наприклад, словосполучку «*vis major*» (непереборна сила) у судовій практиці прийнято писати через букву «j», хоча латина часів укладення Дигестів Юстиніана (533 р.), в яких уживається концепція непереборної сили (зокрема, Ульпіан, 13.7.13.1), ще не знала цієї літери. Тому й не дивно, що в науковій літературі та навіть вітчизняній судовій практиці²⁴ іноді можна зустріти такий варіант правопису, як «*vis maior*». Те ж саме стосується і поняття «*iniuria*» (порушення, несправедливість), яке хоча й було продуктом римського права (зокрема, Марціан, 1.8.8pr.), проте нині широко використовується також і в сучасному варіанті правопису як «*injuria*»²⁵.

А от латинський принцип «*res judicata (iudicata)*» навіть у межах усім добре відомої Доповіді «Верховенство права», схваленої Європейською Комісією «За демократію через право» на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 року), не кажучи вже про вітчизняну судову практику, пишеться дwoяко.

¹⁸ Рішення Кіровського районного суду міста Дніпропетровська від 21 січня 2022 року у справі № 203/3936/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102837642>.

¹⁹ Рішення Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 26 травня 2020 року у справі № 9901/641/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89488807>.

²⁰ Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 24 жовтня 2022 року у справі № 380/22710/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106915069>.

²¹ Литвинов В. Д., Скорина Л. П. Латинська мова : підручник. Київ : Вища школа, 1990. С. 7.

²² Яковенко Н. М., Миронова В. М. Латинська мова : підручник. 3-тє вид., перероб. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2019. С. 7.

²³ Gałuskińska K., Sycz-Opon J. Latin maxims and phrases in the Polish, English and French legal systems – The comparative study. *Studies in Logic*. 2013. № 34(47). P. 23.

²⁴ Постанова Центрального районного суду міста Миколаєва від 7 травня 2020 року у справі № 490/1411/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89284979>.

²⁵ Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 27 жовтня 2021 року у справі № 634/355/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101179756>.

Допущення орфографічних помилок у написанні латинізмів переважно пов'язане з тим, що більшість з них сліпо «перекочують» із одного судового рішення в інше, часто втрачаючи не лише вишуканість, властиву латинській мові, але й будь-який практичний сенс.

2. Забезпечення зрозумілості. Безспірним виглядає твердження, що судові рішення як документ офіційно-ділового стилю повинно характеризуватися точністю, стислістю та зрозумілістю викладення: «Зрозумілість судового рішення полягає в логічному, чіткому, переконливому викладенні змісту рішення»²⁶. О. Шамрай стверджує, що зрозумілість судового рішення досягається «правильним, простим та грамотним викладом його тексту, застосуванням зрозумілих зворотів і термінології»²⁷. Отже, зрозумілість судового рішення пов'язана як із вимогами до тексту в цілому, так і зі зрозумілим викладенням окремих його елементів. Зі свого боку, зрозумілість латинізму пов'язана передусім із контекстом, в якому його вживають.

Так, М. Афанасьєва звертає увагу на те, що має бути логічний зв'язок між абзацами та реченнями, а відповідні переходи мають спонукати читача крокувати від думки до думки²⁸. Тож абсолютно недоцільними виглядають подібні вкраплення в судові рішення: *«Таким чином, позивачем повністю доведені ті обставини, на які він посилається як на*

²⁶ Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про судові рішення в адміністративній справі» від 20 травня 2013 року № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13#Text>.

²⁷ Шамрай О. Організаційно-правові основи написання судових рішень. С. 62.

²⁸ Афанасьєва М. В. Правова аргументація та юридичне письмо : монографія. Одеса : Юридика, 2023. С. 103.

*підставу своїх вимог, а тому позов підлягає задоволенню у повному обсязі. (Actio legis – дійсний позов)»*²⁹. В аспекті забезпечення зрозумілості контексту важливими є доступність правового письма, а також якість юридичної аргументації.

Зрозумілість власне латинізму пов'язана зі здатністю доносити його зміст до адресатів судового рішення. У цьому аспекті як у теорії, так і в судовій практиці відсутній консенсус щодо необхідності перекладу латинізмів (або, як виражається Й. Ковальчик, їх декодування³⁰), хоча очевидно, що вони мають бути доступними для сприйняття.

На думку польських дослідниць К. Галушкіної та Ю. Сич-Опонь, через кілька поширених стереотипних уявлень помилково припускається, що латинські елементи тексту не потребують перекладу³¹. Деякі ж учені говорять лише про існування винятків із загального правила про необхідність перекладу – латинські слова чи фрази, що мають спеціалізоване юридичне значення та не мають адекватного еквівалента національною мовою (наприклад, *«habeas corpus»*, *«ex parte»*)³².

На практиці без перекладу національною мовою найчастіше вживаються мовні кліше, зокрема інтернаціоналізми, які передаються

²⁹ Рішення Господарського суду Чернівецької області від 28 жовтня 2014 року у справі № 926/1480/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41121432>.

³⁰ Kowalczyk J. The Influence of Latinisms on the Quality of the Judgments of Polish Courts. P. 1956.

³¹ Gałuskińska K., Sycz-Opień J. Latin maxims and phrases in the Polish, English and French legal systems – The comparative study. P. 10.

³² Hapner A. M. The Use of Latin Words or Phrases in Legal Writing. URL: <https://therecord.flabarappellate.org/2016/01/the-use-of-latin-words-or-phrases-in-legal-writing-2/>.

без допомоги транслітерації: *a priori* (апріорі), *de facto* (де-факто), *de jure* (де-юре) тощо³³. Ба більше, навіть досить нетривіальні для вітчизняної юридичної практики конструкції на кшталт «*nolle prosequi*»³⁴, «*numerus clausus*»³⁵, «*pactum de quota litis*»³⁶, «*verum iustitia*»³⁷ також з'являються без перекладу, що навряд чи сприяє вмотивованості судових рішень.

Насправді ж використання латинізмів завжди несе ризик того, що адресат судового рішення може неправильно перекласти іншомовний елемент на рідну мову та, як наслідок, некоректно витлумачити слова суду³⁸. Тому з практичної точки зору забезпечення зрозумілості латинізмів полягає в тому, щоб не вимушувати читача судового рішення шукати зміст латинського юридичного терміну в довідковій літературі, зокрема словниках іншомовних термінів³⁹. Навіть стандартні для мови права звороти (*ab initio*, *ad hoc*, *eo ipso*, *ex lege*, *ex nunc*,

ex officio, *ex parte*, *ex tunc*, *inter alia*, *inter partes*, *intra vires*, *ipso facto*, *per se*, *prima facie*, *pro futuro*, *pro rata*, *ratione valoris*, *stricto sensu*, *ultra vires*) також першочергово мають забезпечувати зрозумілість тексту⁴⁰, а не створювати передумови для сумніву в написаному.

У більшості випадків використання латинізмів адекватного (точного, повноцінного) їх перекладу, який передбачає максимальний рівень еквівалентності⁴¹, буде достатньо для того, щоб надати їм зрозумілості, а певному висновку суду – вмотивованості. Хоча, на жаль, інколи навіть таким елементарним перекладом нехтують судді, особливо в контексті цитування рішень ЄСПЛ.

Однак у деяких випадках відтворення єдності змісту та форми оригіналу може виявитися недостатньо, адже латинізми, окрім власне перекладу, інколи потребують ще й їх роз'яснення, без якого пересічна людина навряд чи зрозуміє суть прочитаного тексту: «*Sui generis* – латинський вираз, що означає унікальність правової конструкції (акту, закону, статусу і т.д.), яка, попри наявну схожість з іншими подібними конструкціями в цілому не має прецедентів»⁴². У таких випадках у судових рішеннях важливо не лише подавати повноцінну функціонально-стилістичну відповідність іноземної словесної формули українською мовою, але

³³ Миленкова Р. В. Юридична фразеологія латинської етимології в терміносистемі сучасної правової науки. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2015. № 2(13). С. 32.

³⁴ Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 2 червня 2023 року у справі № 991/1928/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111373864>.

³⁵ Рішення Апеляційного суду Закарпатської області від 2 серпня 2016 року у справі № 309/5741/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59822756>.

³⁶ Постанова Дніпровського апеляційного суду від 30 червня 2023 року у справі № 203/3936/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111899656>.

³⁷ Ухвала Київського окружного адміністративного суду від 23 березня 2023 року у справі № 320/1698/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109791654>.

³⁸ Kowalczyk J. The Influence of Latinisms on the Quality of the Judgments of Polish Courts. P. 1956.

³⁹ Kowalczyk J. The Influence of Latinisms on the Quality of the Judgments of Polish Courts. P. 1957-1958.

⁴⁰ Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). Вісник Національної академії правових наук України. 2017. № 1. С. 26.

⁴¹ Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 16.

⁴² Рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 10 січня 2022 року у справі № 369/7451/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102586707>.

й уточнювати, фактично розкривати читачеві її зміст, коли він однозначно не випливає з перекладу⁴³: «“*Habeas corpus*” – це правова процедура, судовий наказ, який вимагає, щоб арештованого було доставлено до судді або суду. Правило “*Habeas corpus*” гарантує звільнення ув’язненого від незаконного тримання під вартою (тобто тримання під вартою за відсутності достатніх підстав або доказів). Фактично це – презумпція неправомірного затримання особи, що впливає з принципу особистої недоторканості»⁴⁴. Переважно ця вимога стосується правових доктрин або якихось неоднозначних (зокрема метафоричних) термінів, що позначаються латиною, зрозумілість яких потребує розширеного опису: «Зрештою, це перетворило закріплене цією нормою закону право платника на стабільність оподаткування на *Nudum jus* або “голе право” (право без можливості його реалізації), позбавивши платника чіткого розуміння доступних механізмів його правового захисту на майбутнє»⁴⁵.

Насамкінець, ураховуючи, що використання латинізмів є інтернаціональною ознакою юридичної мови, в судовому рішенні немає потреби зайвий раз уточнювати, що перекладаємо їх з латини: наприклад, «*sine qua non* (що в перекладі з латини означає

“те, без чого неможливо”)»⁴⁶; «*erga omnes* (з лат. “щодо всіх”)»⁴⁷.

3. Пунктуаційне оформлення. У судовій практиці відсутній уніфікований підхід до позначення латинізмів на письмі (у дужках, лапках, без них), а також відповідь на питання про першочерговість указівки на латинізм чи його змістовний аналог національною мовою. Навіть Верховний Суд по-різному відображає одні й ті самі латинізми у своїх судових рішеннях. Для порівняння: «специфічне правило *locus standi* (правова підстава для звернення до суду або вчинення іншої процесуальної дії в суді)»⁴⁸ та «право ініціювати у суді справу (*locus standi*)»⁴⁹.

У разі, якщо латинізм використовується після рідної мови, найчастіше на письмі такий порядок передається шляхом дублювання іноземного елемента в дужках: «Тобто тягар доказування (*onus probandi*) лежить на сторонах»⁵⁰.

Ситуація ж з першочерговою вказівкою на латинізм виглядає дещо інакше: він або (1) береться в лапки («право фіксації виборчого правопорушення без права вимоги його усунення перетворює відповідні норми на “lex

⁴³ Ганжа О. Г. Нарис правил коректного цитування латинських висловів як відповідь на їх сумбурне поширення в судовій практиці. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 22.

⁴⁴ Ухвала Ленінського районного суду міста Дніпропетровська від 29 вересня 2023 року у справі № 205/8701/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113886190>.

⁴⁵ Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10 серпня 2023 року у справі № 640/7520/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112784002>.

⁴⁶ Ухвала Шаргородського районного суду Вінницької області від 20 вересня 2021 року у справі № 152/1060/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99739276>.

⁴⁷ Постанова Харківського апеляційного господарського суду від 17 липня 2018 року у справі № 922/3408/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75428502>.

⁴⁸ Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 27 листопада 2019 року у справі № 522/11608/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86243060>.

⁴⁹ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 26 вересня 2023 року у справі № 320/2015/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113738792>.

⁵⁰ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 9 грудня 2020 року у справі № 910/18264/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93437527>.

imperfecta”»⁵¹), або (2) пишеться без них: «Велика Палата Верховного Суду зазначає, що на відміну від законодавства, яке діє *erga omnes* (щодо всіх, тобто з правовим ефектом щодо невизначеного кола суб’єктів), судові рішення у приватноправовому спорі діє *inter partes* (тобто з правовим ефектом тільки для сторін у справі)»⁵².

Одиничними є випадки використання в судовому рішенні латинізму з його роз’ясненням наприкінці тексту в посиланні: «Співіснування з такими людьми дуже складне та більше нагадує боротьбу “*Bellum omnium contra omnes*”³. <...> «[3]Латинський вираз “*Bellum omnium contra omnes*”, який дослівно перекладається як “війна всіх проти всіх”»⁵³.

Окрім пунктуаційного виділення (у дужках чи лапках), судді активно використовують курсив у якості текстуального елемента дизайну, немов підкреслюючи чужорідність латинських слів і словосполучень: «<...> скаржник звільнений від сплати судового збору *ipso jure* (на підставі закону)»⁵⁴. Імовірно, таким чином латинізмам у тексті також надають вагомості, позаяк багато психологів довело «базову схильність людей приділяти надмірну увагу речам, які виділяються на тлі

інших у певний момент»⁵⁵. До речі, таким варіантом написання шрифту щодо латинізмів послуговується як Конституційний Суд України, так і ЄСПЛ. У вітчизняній судовій практиці зустрічаються випадки й одночасного виділення в тексті латинських елементів лапками та курсивом⁵⁶.

Водночас у пункті 26 Рекомендацій щодо викладення інформації суб’єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття, міститься порада уникати використання курсиву в тексті, яка спрямована на забезпечення доступності сприйняття інформації, що викладається суб’єктами владних повноважень, у форматі легкого читання⁵⁷. Хоча, на нашу думку, логічне акцентування на окремих словах, словосполученнях або висловах (зокрема наукових термінах, правилах чи цитатах) за допомогою техніки курсиву, якщо воно не переобтяжує текст, є цілком виправданим елементом юридичного дизайну.

Так чи інакше, варто враховувати, що курсив як техніка акцентування не може замінити собою правила Українського правопису (2019 р.), згідно з яким лапки ставимо, зокрема, «для виділення в тексті слів (висловів), що їх наводять як “чужі” <...>, а також слів незвичайних, слів, ужитих уперше або,

⁵¹ Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 31 березня 2019 року у справі № 855/95/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80816781>.

⁵² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 вересня 2022 року у справі № 9901/276/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106330152>.

⁵³ Вирок Малиновського районного суду міста Одеси від 8 листопада 2023 року у справі № 521/19010/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114788532>.

⁵⁴ Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 7 жовтня 2019 року у справі № 359/3289/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84805202>.

⁵⁵ Чалдині Р. Переконавання: революційний метод впливу на людей / пер. з англ. Т. Микитюк. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. С. 51.

⁵⁶ Постанова Дніпровського апеляційного суду від 30 червня 2023 року у справі № 203/3936/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111899656>.

⁵⁷ Рекомендації щодо викладення інформації суб’єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття, схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 року № 1046-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1046-2023-%D1%80#Text>.

навпаки, застарілих, і т. ін.»⁵⁸. Водночас, ураховуючи усталений у національній і міжнародній судовій практиці підхід до написання курсивом юридичних кліше – стандартних, усталених мовних зворотів, повторюваність яких спричинена жанром спілкування⁵⁹ – вбачаємо за прийнятне не тільки їх використання у судових рішеннях, але й написання латиною без лапок у двох форматах: 1) курсивом з наступним перекладом у дужках; 2) у дужках без курсиву після національного відповідника. Це пов'язано з тим, що для мови права латинські юридичні кліше є «своїми», звичними словами та словосполученнями.

Натомість усю іншу латинську юридичну термінологію, зокрема назви доктрин, принципів, логічних і юридичних правил, радимо писати в лапках і з обов'язковим наступним перекладом у дужках: *«Наголошуємо, що закон є обов'язковим до урахування усіма суб'єктами правозастосування, допоки його не скасовано чи не змінено у визначеному Конституцією та законами України порядку.»*

Натомість “interpretatio abrogans” (“спростовне тлумачення”) скасовує зміст норми, позбавляє таку будь-якого правового значення»⁶⁰.

Висновки. Кожне слово в судовому рішенні має сприяти вмотивованості цього документа та, як наслідок, його справедливості. Незважаючи на дискусійність використання латини в судовій практиці, особливо з погляду адептів спрощення юридичного письма, тенденція латинізації судових рішень уже давно набула яскраво виражених контурів. Тож спроба намітити правила коректного використання латинізмів – адекватна та необхідна відповідь на їх сумбурне поширення в судовій практиці.

Орфографічна точність, забезпечення зрозумілості та належне пунктуаційне оформлення латинських юридичних термінів і мовних кліше здатні покращити якість мотивування судових рішень та мінімізувати ризик викривлення змісту, закладеного суддею в аргумент з латинським елементом.

⁵⁸ Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. С. 247.

⁵⁹ Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. С. 76.

⁶⁰ Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 10 серпня 2023 року у справі № 640/7520/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112784002>.

The right to a fair trial in the practice of the ECtHR and features of its implementation by the administrative courts of Ukraine

Horobets Nadiia

PhD in Law,

Senior Lecturer of the Department of Administrative,

Commercial Law, Financial and Economic Security

Sumy State University, Ukraine

Zinchenko Hanna

Master's Student,

Academic and Research Institute of Law

Sumy State University, Ukraine

The article is devoted to clarifying the content of the right to a fair trial in the practice of the ECtHR and the specifics of its implementation by the administrative courts of Ukraine. It was found that the dual nature of the phenomenon of the right to a fair trial complicates the formation of a unified understanding of this category. The content of the "fair" and "judicial proceedings" categories has been revealed. It is emphasized that the right to a fair trial is one of the most important in the system of human and citizen rights, as it provides an opportunity to restore any violated right through a fair procedure, the absence of which means that any other rights guaranteed by this state are declarative. The generally accepted international and national norms guaranteeing the realization of the right to a fair trial are given. Attention is drawn to the fact that Article 6 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms does not actually reveal the content of the right to a fair trial, and the actual implementation of this content is due to the practical activity of the ECtHR. Some elements of the right to a fair trial are considered on the example of decisions of the ECtHR: the right to access to justice, fairness, adversarial trial, equality of parties, guarantees of examination of witnesses, direct examination of evidence, justification of court decisions, legal certainty. It was determined that the application of the practice of the ECtHR is directly provided for by the Code of Administrative Procedure of Ukraine and is appropriate and balanced, since the main mission of administrative courts is to protect the rights and freedoms of people and citizens in their relations with state authorities, which mostly violate or neglect them. Examples of decisions of Ukrainian courts are given, which refer to the practice of the ECtHR in terms of the right to a fair trial. It has been found that the application of the practice of the ECtHR by national courts is accompanied by certain problems, one of the ways of solving which is the introduction of amendments to the Law of Ukraine "On the implementation of judgments and application of the practice of the European Court of Human Rights".

Право на справедливий судовий розгляд у практиці ЄСПЛ та особливості його реалізації адміністративними судами України

Горобець Надія Сергіївна

доктор філософії з права,

старша викладачка кафедри адміністративного,

господарського права та фінансово-економічної безпеки

Сумського державного університету, Україна

Зінченко Ганна Сергіївна

студентка магістратури

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету, Україна

Вступ. Право на справедливий судовий розгляд є одним із основних прав людини, забезпечення якого має вагоме значення для функціонування правової та демократичної держави. Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) покликана гарантувати право на справедливий судовий розгляд шляхом забезпечення дотримання країнами-підписантами своїх зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколами до неї. Зі свого боку, Україна як кандидат на членство в ЄС, прагне адаптувати власне законодавства до європейських стандартів, зокрема щодо здійснення адміністративного судочинства, спрямованого на забезпечення права на справедливий суд. Застосування практики ЄСПЛ адміністративними судами України щодо реалізації права на справедливий судовий розгляд є значним кроком у захисті прав та свобод людини і громадянина. Саме тому актуальним є питання дослідження права на справедливий судовий розгляд у практиці ЄСПЛ та особливостей його реалізації судами України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання права на справедливий

судовий розгляд у практиці ЄСПЛ та адміністративних судів у своїх працях розглядали такі вчені як: І. В. Вахліс, А. В. Бондаренко, П. Д. Гуйван, І. В. Завальнюк, Г. Р. Крет, У. З. Коруц, О. С. Ткачук, Ю. А. Тобота, Н. В. Шевелер та ін. Але оскільки практика ЄСПЛ є динамічною питання тлумачення права на справедливий судовий розгляд не втрачає актуальності.

Отже, з огляду на викладене, **метою статті** є дослідження загальних засад права на справедливий судовий розгляд у практиці ЄСПЛ та особливостей його реалізації адміністративними судами України.

Виклад основного матеріалу. Право на справедливий судовий розгляд є природним, невідчужуваним, а також священним правом, що належить кожній людині. Подвійна природа цього феномену ускладнює формування єдиного розуміння цієї категорії. Для того, щоб зрозуміти в цілому таке явище як «право на справедливий судовий розгляд», вважаємо за необхідне з'ясувати зміст таких понять як «справедливість» та «судовий розгляд». І. В. Завальнюк стверджує, що справедливість є способом регулювання суспільної цінності норм права. На думку науковиці, терміни

«справедливість» та «право» близькі за значенням, але їх не можна визначати подібними, оскільки справедливість охоплює не лише правове середовище, а й різноманітні соціальні відносини, зі свого боку правові категорії не завжди виступають справедливими.¹

Що ж до поняття «судовий розгляд», то Ю. А. Тобота стверджує, що воно може мати кілька значень: 1) стадія окремого виду судочинства, яка є головною частиною процесу, у ході якої вирішується суть справи; 2) сукупність певних дій суду щодо розгляду та вирішення справи; 3) система норм права, яка визначає суспільні відносини між учасниками процесуальної діяльності та судом (суддею) під час розгляду та вирішення справи по суті.²

Синтезуючи різні підходи до сприйняття категорій «справедливість» та «судовий розгляд», П. Д. Гуйван під справедливим судовим розглядом розуміє систему дій, які здійснює суд для розгляду та вирішення справи по суті, що належить до його компетенції, які мають бути неупередженими та ґрунтуватися на однаковому ставленні до прав та інтересів усіх учасників.³ Таке визначення найповніше розкриває зміст «справедливості» судового розгляду, без якої неможливе досягти кінцевої мети діяльності суду – відновлення становища, яке було до порушення прав, свобод та інтересів учасників.

¹ Завальнюк І. В. Конституційно-правова кваліфікація права на справедливий суд. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 46–52. DOI: https://doi.org/10.32782/392_241.

² Тобота Ю. А. Поняття та критерії «справедливого судового розгляду» у рішеннях Європейського суду з прав людини. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2013. № 1086. С.65–68.

³ Гуйван П. Д. Складові елементи справедливого суду: принципи ЄСПЛ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 39. С. 87–90. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.39.20>.

І. В. Вахліс зазначає, що право на справедливий судовий розгляд є процесуальним правом кожної людини і громадянина, яке забезпечує захист інших прав у разі їх порушення, невизнання, або оспорювання іншими суб'єктами правовідносин, зокрема державою в особі її посадових осіб або органів, та яке має власну окрему цінність як складову частину принципу верховенства права.⁴

Отже, право на справедливий судовий розгляд займає одне з найважливіших місць в системі інших прав людини і громадянина, оскільки воно дає можливість відновити будь-яке порушене право за допомогою справедливої процедури, відсутність якої означає, що гарантовані будь-які інші права цією державою, є декларативними.⁵ А його існування обумовлене загальноприйнятими міжнародними і національними стандартами, які гарантують його реалізацію. Вперше зазначене право було передбачене Загальною декларацією прав людини, прийнятою і проголошеною резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р., де ст. 8 та 10 передбачали, що кожна особа має право на ефективне відновлення своїх прав шляхом розгляду її справи компетентними національними судами, якщо вона вважає, що її основні права, гарантовані конституцією або законом, були порушені.⁶

⁴ Вахліс І. В. Право на справедливий судовий розгляд та право на доступ до правосуддя у кримінальному провадженні: поняття та співвідношення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 429–433. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/102>.

⁵ Васіліу К. Є. Право на справедливий судовий розгляд та його елементи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С.190–194. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/45>.

⁶ Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 29.04.2024 р.).

Пізніше право на справедливий судовий розгляд було закріплене ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, яка визначала однакові права для кожної особи в судах та трибуналах, зокрема право на справедливий та відкритий судовий розгляд.⁷ У ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. (далі – Конвенція) передбачається право кожної особи на публічний судовий розгляд незалежним та об'єктивним судом упродовж розумного строку.⁸ Суддя Г. Р. Крет, аналізуючи вищенаведені положення, дійшла висновку, що право на справедливий судовий розгляд за своїм змістом виступає доволі багатоаспектним та різноплановим, зокрема охоплює такі елементи як: гласність судового розгляду; розгляд справи безстороннім та незалежним судом, встановленим законом; своєчасний розгляд справи; забезпечення прав обвинуваченого, необхідних і достатніх для здійснення захисту; обґрунтованість та законність обвинувачення.⁹

З метою правильної інтерпретації та вдосконалення застосування ст. 6 Конвенції, Комітет Міністрів Ради Європи розробив Рекомендацію № R(81)7 для держав-членів щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981 р., яка закликає держав-членів

⁷ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. № 995_043. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 29.04.2024 р.).

⁸ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 29.04.2024 р.).

⁹ Крет Г. Р. Право на справедливий судовий розгляд як основа для виокремлення міжнародних стандартів справедливого правосуддя в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 42. С. 136–140. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.42-1.29>.

Конвенції інформувати громадян про способи захисту своїх прав у суді, а також прискорення, про прискорення, спрощення й здешевлення судового процесу.¹⁰ Окрему увагу слід звернути, що ст. 71–73 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни судам окупаційної держави заборонено виносити будь-які вироки, не розглянувши справу належним чином, згідно з встановленими процесуальними правилами.¹¹ Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях вказує на те, що незалежно від ситуації, обвинувачені мають право на справедливий судовий розгляд і захист своїх прав (ст. 49).¹²

Варто додати, що поряд із зазначеними положеннями міжнародно-правових актів, які розкривають зміст права на справедливий судовий розгляд, існує і прецедентний характер судових рішень міжнародних судових інституцій. Як зазначає У. З. Коруц, ст. 6 Конвенції фактично не розкриває зміст права на справедливий судовий розгляд, а реальне наповнення цього змісту відбувається завдяки практичній діяльності ЄСПЛ.¹³ З огляду

¹⁰ Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя від 14.05.1981 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rekomendaciya_no_r_81_7.pdf (дата звернення: 01.05.2024 р.).

¹¹ Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. № 995_154. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.).

¹² Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. № 995_151. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 01.05.2024 р.).

¹³ Коруц У. З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського суду з прав людини та правозастосовна практика України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2015. 283 с.

на це, пропонуємо розглянути деякі елементи права на справедливий судовий розгляд на прикладі прийнятих рішень ЄСПЛ. Так, елементами цього права виступають:

1) право на доступ до правосуддя. У справі «Deweer v. Belgium» це право визнано одним із елементів справедливого судового розгляду, але воно не є абсолютним у кримінально- і цивільно-правовій сферах;¹⁴

2) справедливість. У справі «Avagyan v. Armenia» було визначено, що право на справедливий суд є ключовим принципом застосування ст. 6 Конвенції. Воно є настільки важливим в демократичному суспільстві, що не може бути виправдання для обмежувального тлумачення гарантій п. 1 ст. 6 Конвенції;¹⁵

3) змагальність судового розгляду. У справі «P.G. and J.H. v. the United Kingdom», де сторона обвинувачення не розкрила сторони захисту частину звіту, а передала її судді, ЄСПЛ зазначив, що фундаментальним аспектом права на справедливий судовий розгляд є те, що кримінальне провадження має бути змагальним і, що сторони обвинувачення та захисту повинні бути рівними;¹⁶

4) рівність сторін. У справі «Bulut v. Austria» ЄСПЛ звернув увагу, що відповідно до принципу рівності сторін, кожній стороні повинна бути надана розумна можливість

представити свою справу за умов, які не ставлять її в невідгідне становище відносно свого опонента;¹⁷

5) гарантії допиту свідків. У справі «Navalnyy and Ofitserov v. Russia» ЄСПЛ повторює, що гарантії щодо допиту свідків, викладені в п. 3 ст. 6 Конвенції, є елементами права на справедливий судовий розгляд, і мають враховуватись під час оцінки справедливості провадження в цілому;¹⁸

6) безпосередність дослідження доказів. У справі «P.K. v. Finland» ЄСПЛ наголошує, що ст. 6 Конвенції хоча і гарантує право на справедливий розгляд, але не встановлює правил щодо прийнятності доказів, способу їх оцінки, тому це питання регулювання національного законодавства. Завдання суду полягає в тому, щоб з'ясувати, чи було справедливим провадження в цілому, включно зі способом збору доказів. Усі докази, як правило, мають бути представлені на відкритому слуханні в присутності обвинуваченого з метою змагальності;¹⁹

7) вмотивованість судових рішень. У справі «García Ruiz v. Spain» зазначено, що відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ, яка відображає принцип, пов'язаний із належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів має бути належним чином

¹⁴ Case of Deweer v. Belgium: Judgment of the European Court of Human Rights from 27 February 1980. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57469%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁵ Avagyan v. Armenia: Judgment of the European Court of Human Rights from 22 November 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-187688%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁶ P.G. and J.H. v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 25 September 2001. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59665%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁷ Bulut v. Austria: Judgment of the European Court of Human Rights from 22 February 1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-2463%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁸ Navalnyy and Ofitserov v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 23 February 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-180231%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

¹⁹ P.K. v. Finland: Judgment of the European Court of Human Rights from 9 July 2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2237442/97%22%7D%22itemid%22:%5B%22001-22630%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

викладено причини, на яких вони ґрунтуються;²⁰

8) юридична визначеність. У справі «Brumarescu v. Romania» ЄСПЛ наголошує, що одним із основоположних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який вимагає, щоб у разі, коли суди остаточно вирішили питання, їх рішення не ставилося під сумнів.²¹ Крім того, у справі «Ryabukh v. Russia» ЄСПЛ зазначає, що правова визначеність передбачає повагу принципу *res judicata* – недопустимості повторного розгляду вирішеної справи. Вищий суд переглядає справу з метою виправлення судових помилок або неправильного відправлення правосуддя, а не перегляду по суті.²²

Вищенаведене свідчить, що право на справедливий судовий розгляд є багатоманітним та потребує додаткового роз'яснення у кожному новому випадку з метою ефективного забезпечення прав і свобод людини.

ЄСПЛ у своїх рішеннях постійно підкреслює важливість дотримання принципів та прав, закріплених у Конвенції. Крім того ЄСПЛ детально аналізує випадки порушення права на справедливий суд:

1) у справі «Fischer v. Austria» заявник звернувся до ЄСПЛ щодо невиконання процесуальних норм, які стосувалися його права

²⁰ García Ruiz v. Spain: Judgment of the European Court of Human Rights from 21 January 1999. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58907%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²¹ Brumarescu v. Romania: Judgment of the European Court of Human Rights from 28 October 1999. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58337%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²² Ryabukh v. Russia: Judgment of the European Court of Human Rights from 24 July 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-94131%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

на відкритий розгляд справи повноправним судом та відсутність обговорень та дебатов впродовж усього провадження;²³

2) у справі «McMichael v. the United Kingdom» заявниці не було надано можливості ознайомитися з деякими конфіденційними доповідями та документами, що пов'язані з приватним життям протилежної сторони;²⁴

3) у справі «Campbell and Fell v. the United Kingdom» мало місце недотримання вимог п. 3 ст. 6 Конвенції, а заявник не мав можливості отримати юридичну консультацію / представництво під час розгляду справи;²⁵

4) у справі «Terra Woningen B.V. v. Netherlands» національний суд відмовився досліджувати матеріали, висловлюватися прямо або опосередковано щодо них і розглядав їх як вже встановлені факти. ЄСПЛ наголосив, що згідно положень п. 1 ст. 6 Конвенції, суд може вирішити спір, якщо він ознайомився з фактичними та правовими питаннями, важливими для спору, переданого йому на розгляд, тоді як національний суддя самостійно позбавив себе відповідної компетенції та порушив п. 1 ст. 6 Конвенції.²⁶

²³ Fischer v. Austria: Judgment of the European Court of Human Rights from 26 April 1995. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57916%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²⁴ McMichael v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 24 February 1995. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57923%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²⁵ Campbell and Fell v. the United Kingdom: Judgment of the European Court of Human Rights from 28 June 1984. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57456%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

²⁶ Terra Woningen B.V. v. Netherlands: Judgment of the European Court of Human Rights from 17 December 1996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58082%22%5D%7D> (дата звернення: 10.05.2024 р.).

Таким чином, у практиці ЄСПЛ є справи щодо порушення права на справедливий судовий розгляд: порушення щодо незалежності неупередженості судді, відкритості судового розгляду, принципу змагальності, процесуальності рівності сторін, права на юридичну допомогу, безпосереднє дослідження судом матеріалі справи. Загалом перелік визначених порушень права на справедливий судовий розгляд невичерпний, практика ЄСПЛ доводить, що є велика кількість порушень тих чи інших аспектів цього права.

Необхідно зазначити, що застосування практики ЄСПЛ прямо передбачено в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Так, ч. 1 і 2 ст. 8 КАС України передбачено, що під час прийняття рішення, суд ґрунтується на принципі верховенства права, який встановлює, що права та свободи людини є пріоритетними для держави, та який знаходить своє відображення у прецедентному праві ЄСПЛ. М. А. Кравчук дійшов висновку, що у положеннях КАС України наявна термінологія, що властива прецедентній практиці ЄСПЛ, це означає те, що значна кількість положень КАС України прийняті під впливом практики ЄСПЛ, зокрема щодо безсторонності, дотримання принципу рівності всіх перед законом, своєчасність прийняття рішення суб'єктом владних повноважень, запобігання несправедливої дискримінації з боку суб'єкта владних повноважень, відповідність повноважень законній меті, врахування права особи на прийняття рішення суб'єктом владних повноважень, дотримання принципу пропорційності.²⁷

²⁷ Кравчук М. А. Вплив Європейського Суду з прав людини на захист прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб у адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 3. С. 18–22.

Пленум Вищого адміністративного суду України у своїй Постанові № 7 від 20.05.2013 р. «Про судові рішення в адміністративній справі» чітко визначив, що суди можуть посилалися на рішення ЄСПЛ у мотивувальній частині своїх рішень, наводячи мотиви застосування або незастосування певних норм права. Це означає, що суд повинен чітко пояснити, чому він вважає, що рішення ЄСПЛ є релевантним для даної справи, і як воно впливає на його рішення. В іншому випадку, посилання на рішення ЄСПЛ не вважатиметься належним юридичним обґрунтуванням.²⁸

Сьогодні адміністративні суди активно використовують практику ЄСПЛ та положення Конвенції як джерела права у своїй практиці. Підтвердженням цього є, наприклад, рішення: Ковельського міськрайонного суду Волинської області у справі № 159/1724/23, Донецького окружного адміністративного суду по справі № 200/9191/19-а, Чернігівського окружного адміністративного суду у справі № 620/1500/19, Соснівського районного суду м. Черкаси у справі № 712/8184/19 тощо.

С. Г. Братель та І. В. Корецький зауважують, що такий акцент законодавця на пріоритетність використання практики ЄСПЛ щодо закріплення та гарантування права на справедливий судовий розгляд є доречним та виваженим, оскільки головною місією адміністративних судів України є захист прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб у їхніх відносинах з органами державної влади, які

²⁸ Про судові рішення в адміністративній справі : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 р. № v0007760-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13#Text> (дата звернення: 25.04.2024 р.).

здебільшого їх порушують або нехтують.²⁹ Водночас порушення саме адміністративними судами права на справедливий судовий розгляд, за С. М. Логіною, можуть бути спричинені такими чинниками: порушення процесуальних прав учасників; недотримання вимоги щодо обґрунтованості судових рішень (наприклад, у справі «Котенко та інші проти України», ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд, оскільки національні суди не обґрунтували свої рішення); невиконання судових рішень; невідповідність судової системи вимогам процесуальних гарантій права на справедливий судовий розгляд.³⁰

Таким чином, адміністративні суди України використовують практику ЄСПЛ у своїх рішеннях, акцентуючи увагу на тому, що вони є повноцінними джерелами права, які можуть ефективно використовуватися для захисту прав і свобод людини в адміністративному судочинстві. Але на сьогодні проблемою є ефективне використання практики ЄСПЛ. К. С. Соклакова вважає, що вирішення проблем, пов'язаних з застосуванням практики ЄСПЛ, можливе через розробку постанови Пленуму Верховного Суду щодо застосування Конвенції та практики ЄСПЛ, яка має базуватися на докладному аналізі недоліків та особливостей практики національних судів, додаткове навчання суддів щодо використання практики ЄСПЛ під час

²⁹ Братель С. Г., Корецький І. В. Місце процесуальної практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С.114–119.

³⁰ Логінова С. М. Актуальні проблеми забезпечення права на справедливий судовий розгляд справ в порядку цивільного судочинства. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу* : матеріали III Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 60-річчю Хмельницького національного університету (17 квітня 2022 р.). Хмельницький : ХНУ, 2022. С.143–146.

розгляду та вирішення справи по суті пропонує внести зміни до законодавства, перегляд концепції та змісту глави 4 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та узгодження їх з положеннями нового процесуального законодавства та сучасними поглядами теоретиків і практиків на правову природу рішень ЄСПЛ.³¹

Зважаючи на викладене можемо сказати, що наявна значна кількість проблем, які перешкоджають забезпеченню права на справедливий судовий розгляд в адміністративних судах України, вирішення яких потребує комплексного підходу. Стосовно застосування практики ЄСПЛ, то тут є певні перспективи покращення ситуації, зокрема внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Висновки. Таким чином, право на справедливий судовий розгляд є системою дій, здійснюваних судом для розгляду та вирішення справи по суті, що належить до його компетенції, та які мають бути неупередженими та ґрунтуватися на однаковому ставленні до прав та інтересів усіх учасників. Право на справедливий судовий розгляд є багатоаспектним та потребує додаткового тлумачення у кожному випадку для ефективного забезпечення прав і свобод людини. ЄСПЛ у справах, що стосуються права на справедливий судовий розгляд встановлює порушення щодо незалежності неупередженості судді, відкритості судового розгляду, принципу змагальності, процесуальності рівності сторін, права

³¹ Соклакова К. С. Проблемні питання застосування національними судами практики Європейського суду з прав людини як джерела права. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 422–426. DOI <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2019.74>.

на юридичну допомогу, безпосереднє дослідження судом матеріалів справи. І наведений перелік порушень вищевказаного права не є вичерпним, що знову ж таких підтверджується практикою ЄСПЛ. порушень тих чи інших аспектів цього права. Адміністративні суди України використовують практику ЄСПЛ

у своїх рішеннях, хоча це і супроводжується певними проблемами. Сьогодні науковцями пропонуються різні перспективні напрямки їх вирішення, зокрема й внесення змін до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

**Social security subjects in the structure of public administration bodies of Ukraine:
administrative and legal aspect***Kropyvnytskyi Mykola**Candidate of Juridical Sciences (PhD)*

The article is devoted to the analysis of administrative and legal aspect of functioning of social security subjects in the structure of public administrative bodies of Ukraine. The terminological confusion in the use of the concepts of “public administration”, “public governance”, “state governance” is pointed out while emphasizing the understanding of public administration as a socially useful activity performed by a certain set of subjects, state authorities in particular. The author accepts the definition of public administrative bodies as bodies of executive power, bodies of local self-government and other bodies with delegated state-authority powers which legal basis is the administrative law. The author proposes the following definition of Ukrainian social security subjects: these are special socially obligated bodies, institutions or organizations authorized by the state which are in legal relationship and actually interact with the subjects of the right to social security according to assigned powers regarding the provision of appropriate social security payments due to the social risk. The author defines public administration bodies as the totality of the public authorities and the executors of public administration functions as well as the other administrative and civil bodies authorized to perform public functions in order to ensure the improvement of the efficiency of management activities with a high level of public support when implementing management decisions, meeting the interests of society as well as social consolidation around common goals. It is concluded that in the administrative and legal aspects the Ministry of Social Policy of Ukraine and its local bodies represented by social security departments as well as local self-government bodies within the limits and on issues delegated by the state should be singled out as actual ones among public administrative bodies in Ukraine.

Суб'єкти соціального забезпечення в структурі органів публічного управління України: адміністративно-правовий аспект

Кропивницький Микола Олександрович
кандидат юридичних наук

Вступ. Як слушно зазначають В. О. Бондар і Н. М. Махначова, в теорії публічного управління як процесу колективного прийняття та реалізації стратегічних рішень на основі узгодження і координування мети та дій усіх ключових учасників існує досить багато тотожностей і нечітких тлумачень, що призводить до ускладненого розуміння та використання термінів та понять як науковцями, так і практиками. З одного боку, це пов'язано з труднощами та різним тлумаченням поняття «public administration» як «публічне управління», «публічне адміністрування», з іншого – з ототожненням в деяких джерелах з «державним управлінням», особливо на початковому етапі, активного використання термінології «публічне управління» як синоніму¹. Публічне управління являє собою різновид суспільно корисної діяльності, який здійснюється певною сукупністю суб'єктів, зокрема органами державної влади². У науковій літературі під поняттям «публічне управління» розуміють діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації

управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць. Публічне управління забезпечує значне підвищення ефективності управлінської діяльності внаслідок високого рівня громадської підтримки та консолідації суспільства навколо спільних цілей, воно пов'язане з демократичними цінностями, принципами верховенства права, поваги до гідності людини, недискримінації, рівності, справедливості, безпеки, ефективності та ін.³. Відтак *метою* цієї статті є окреслити адміністративно-правовий аспект функціонування суб'єктів соціального забезпечення в структурі органів публічного управління України саме крізь призму *праволюдності* (визначення проф. П. Рабіновича) спрямованості принципів адміністративного права в безпосередній діяльності згаданих органів.

Виклад основного матеріалу. Органи публічного управління – органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші органи, яким делеговано державно-владні повноваження, правову основу діяльності яких складають норми адміністративного права⁴.

³ Публічне урядування, права людини і демократія: регіональний зріз євроінтеграції: монографія. За заг. ред. М. В. Савчина. Ужгород: вид-во УжНУ «Говерла», 2015. 320 с.

⁴ Шестак В. С. Роль адміністративного права у правовому забезпеченні реалізації окремих функцій держави суб'єктами публічного управління (на прикладі культурної функції). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 34(2). С. 151–154. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(2\)_39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(2)_39)

¹ Махначова Н., Бондар В. Суб'єкти публічного управління: понятійно-категоріальний аналіз законодавчих норм. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 162–168.

² Мельник Р. С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 95–98.

Суб'єкти – це не будь-які учасники відносин, а визнані такими через правові норми, тобто наділені правосуб'єктністю, що визначає ті юридично значимі характеристики, володіння якими робить реальну особу (персонально-індивідуалізовану) носієм того чи іншого статусу. Правовідносини виникають між суб'єктами, які визначені нормами права шляхом вказівки на необхідні (невід'ємні) властивості, притаманні їм як адресатам норм певної галузі права. Сукупність цих ознак, властивостей суб'єкта правовідносин у загальнотеоретичній та фаховій правовій літературі прийнято позначати терміном правосуб'єктність і розглядати як основу (фундаментальну правову ознаку) в процесі з'ясування поняття «суб'єкт правовідносин». За визначенням П. М. Рабіновича, суб'єкт правовідносин – правоздатний суб'єкт, який є носієм юридичних прав і обов'язків⁵.

Нормами права соціального забезпечення передбачено, що реалізація суб'єктами галузевих відносин їхніх прав та обов'язків здійснюється шляхом поєднання координації та субординації. Координаційний характер зв'язку суб'єктів наявний під час визначення ними на основі консенсусу відповідних правил поведінки в дозволених межах і виявляється під час подальшого підпорядкування їхньому впливу. Водночас субординація наявна в момент здійснення зобов'язаними суб'єктами владного впливу на осіб з метою забезпечення їхньої необхідної поведінки під час реалізації права на соціальне забезпечення⁶.

⁵ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права і держави: навч. посіб. 5-те вид., зі змінами. К.: Атіка, 2001. 176 с.

⁶ Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с. (тут – с. 57).

Наявність правового статусу суб'єкта права аж ніяк не свідчить про його фактичне існування як суб'єкта правовідносин. Так, правовий статус Накопичувального фонду України закріплено в Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (із 01.01.2004 р.), однак реального суб'єкта правовідносин пенсійного забезпечення, який би володів правосуб'єктністю цього фонду й міг би реалізовувати суб'єктивні права й обов'язки, досі не створено⁷.

Суб'єктами правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування називають громадян, роботодавців, органи Пенсійного фонду, фонду соціального страхування з тимчасової непрацездатності чи іншого фонду загальнообов'язкового соціального страхування, в окремих випадках – органи соціального захисту чи інші державні контролюючі органи⁸. За змістом прав і обов'язків відповідних суб'єктів О. І. Кульчицька вирізняє: 1) суб'єктів права на соціальне забезпечення; 2) суб'єктів, які надають соціальне забезпечення; 3) суб'єктів, які сприяють в отриманні соціального забезпечення⁹. У правовідносинах соціального забезпечення протилежною до соціально-правоможної особи є різноманітні органи чи організації (NB: «правоможний» – аналог терміну «правомочний», яким у фаховій літературі пропонують замінити російський

⁷ Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с. (с. 78)

⁸ Прилипко С. М. Предмет права соціального забезпечення: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Національна юридична академія ім. Я. Мудрого. Х., 2007. 45 с.

⁹ Кульчицька О. І. Суб'єкти права соціального забезпечення України: дис. ... кандидата юрид. наук: спец.: 12.00.05 / Кульчицька Олена Іванівна. Львів, 2007. 188 с.

транслітерований *правомочний*¹⁰). На позначення уповноважених вчиняти обов'язки у сфері соціального забезпечення суб'єктів вживають терміни «соціально відповідальні суб'єкти (соціально-забезпечувальні)»¹¹. Функціональна мета їх вступу в такі правовідносини єдина – виконувати соціальне зобов'язання. У правовій літературі суб'єктами, що застосовують суб'єктивні юридичні обов'язки (повноваження щодо реалізації конституційного права людини на соціальне забезпечення), називають державу, державні органи, державні й недержавні організації, соціальні органи, роботодавців. Виконавчими суб'єктами у сфері соціального забезпечення вважають державні органи, компетенція яких спрямована на соціальне забезпечення особи, соціальні фонди, роботодавці тощо¹². До суб'єктів, які надають соціальне забезпечення, О. І. Кульчицька відносить: 1) державні органи спеціальної компетенції; 2) соціальні страхові фонди; 3) спеціалізовані державні підприємства та установи. У зв'язку з включенням до права соціального забезпечення також недержавного соціального забезпечення, перелік суб'єктів галузевого права слід суттєво розширити. Особливий статус займуть громадяни, які думають про можливість втрати засобів до існування або понесення суттєвих витрат (наприклад, на лікування) і відкладають гроші на старість.

¹⁰ Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с.

¹¹ Юрков М. О. Правовий статус роботодавця у відносинах з соціального забезпечення працівників: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12:00:05. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2010. 20 с.

¹² Коробенко Н. П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». Н. П. Коробенко. К., 2010. 23 с.

Такі особи одночасно є надавачами і отримувачами соціального забезпечення¹³.

Відтак щодо суб'єктів соціального забезпечення населення України пропонуємо наступну дефініцію: це *спеціальні правові суб'єктні соціально зобов'язані органи, установи чи організації, уповноважені державою, які згідно з покладеними на них повноваженнями перебувають у правовому зв'язку й реально взаємодіють із суб'єктами права на соціальне забезпечення (соціально-правоможними суб'єктами) щодо забезпечення отримання належного соціально-правоможним особам та адекватного соціальному ризику соціально-забезпечувального надання (виплат).*

Публічне управління являє собою різновид суспільно корисної діяльності (впливу), який здійснюється певною сукупністю суб'єктів, у т. ч. органами державної влади, місцевого самоврядування тощо й має забезпечувати підвищення ефективності управлінської діяльності із залученням високого рівня громадської підтримки при впровадженні управлінських рішень, задоволення інтересів суспільства, а також консолідацію суспільства навколо спільних цілей¹⁴. Отже, під органами публічного управління пропонуємо розуміти *сукупність носіїв владних повноважень та виконавців функцій публічного управління – загальнодержавні, регіональні й місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові й службові особи, а також інші адміністративні й громадянські органи, уповноважені*

¹³ Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навчальний посібник. Чернігів: ПАТ «ПВК “Десна”», 2016. 692 с.

¹⁴ Махначова Н., Бондар В. Суб'єкти публічного управління: понятійно-категоріальний аналіз законодавчих норм. *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 162–168.

на виконання публічних функцій щодо забезпечення підвищення ефективності управлінської діяльності із залученням високого рівня громадської підтримки при впровадженні управлінських рішень, задоволення інтересів суспільства, а також суспільної консолідації навколо спільних цілей.

Коло суб'єктів соціального забезпечення в структурі органів публічного управління охоплює: 1. державу; 2. уповноважених державою (виступають від імені держави, втілюючи її соціальну політику в реальних правовідносинах) сприяти реалізації соціально-правоможною особою права на соціальне забезпечення в межах нормативно визначеної компетенції: 2.1 Міністерство соціальної політики України та його органи на місцях в особі департаментів соціального захисту населення; 2.2 органи місцевого самоврядування у межах і з питань, делегованих їм державою; 3. спеціально створені державою або законодавчо уповноважені для фінансового забезпечення соціально-правоможних суб'єктів: 3.1 страхові фонди в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (пенсійного страхування; соціального страхування; медичного страхування; страхування на випадок безробіття); 3.2 Фонд соціального захисту інвалідів (в особі територіальних органів); 3.3 Державна служба зайнятості; 3.4 спеціалізовані державні підприємства та установи (протезно-ортопедичні підприємства, територіальні центри соціального обслуговування, будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів); 4. суб'єкти недержавних організаційно-правових форм соціального забезпечення, які утворюються самостійно, вступають у правовідносини соціального забезпечення з дозволу держави або за визначеною в законодавстві вимогою: 4.1 суб'єкти господарювання, які надають послуги з посередництва в працевлаштуванні;

4.2 недержавні пенсійні фонди; 4.3 благодійні організації; 4.4 волонтери; 4.5 страхові організації; 4.6 органи місцевого самоврядування; 4.7 роботодавці; 4.8 фізичні особи, які відповідно до правових норм є правосуб'єктами у сфері соціального забезпечення (фізичні особи-підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги).

Отже, із окресленого вище загального переліку належними для розгляду в контексті нашої статті є: 1) Міністерство соціальної політики України та його органи на місцях в особі департаментів соціального захисту населення; 2) органи місцевого самоврядування у межах і з питань, делегованих їм державою.

Міністерство соціальної політики України та департаменти соціального захисту населення. Правосуб'єктність Міністерства соціальної політики України визначена Положенням про Міністерство соціальної політики України¹⁵. Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері праці та соціальної політики, зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, соціального діалогу, соціального захисту, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей,

¹⁵ Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 року № 423. *Офіційний вісник України*. 2015. № 51. Ст. 1655.

запобігання насильству в сім'ї, протидії торгівлі людьми, захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики щодо пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, соціального захисту ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, зокрема забезпечення їх психологічної реабілітації, санаторно-курортного лікування, технічними та іншими засобами реабілітації, житлом, надання освітніх послуг, організації поховання, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених з військової служби, та учасників антитерористичної операції, у сфері промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поведження з вибуховими матеріалами, здійснення державного гірничого нагляду, здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням вимог законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб. Мінсоцполітики є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання гуманітарної допомоги. Здійсненням фінансування соціального забезпечення на місцях відають департаменти, що утворюються в складі обласних, Київської міської державних адміністрацій і діють на підставі положень, що затверджуються ними. Правосуб'єктність департаментів соціального захисту визначається компетенцією, встановленою нормами адміністративного права.

Департаменти соціального захисту населення є розпорядниками бюджетних коштів і забезпечують особі надання належного їй виду соціального забезпечення.

Органи місцевого самоврядування у межах і з питань, делегованих їм державою. У межах централізовано встановлених прав і обов'язків органи місцевого самоврядування можуть приймати санкціоновані державою власні правові норми, що регулюють відносини щодо надання особам різних видів соціальних виплат і послуг. Органи місцевого самоврядування відповідно до українського законодавства у правовідносинах соціального захисту наділені подвійним правовим статусом. Передусім, вони є суб'єктами державного соціального захисту, уповноваженими державою виступати від її імені та сприяти реалізації соціально-правоможними особами права на соціальний захист у межах законодавчо визначеної щодо кожного з них компетенції. Права та обов'язки щодо соціального захисту громадян у галузевих правовідносинах є лише частиною їхнього правового статусу. З другого боку, вони є учасниками правовідносин у межах недержавних організаційно-правових форм соціального забезпечення, вступають у галузеві правовідносини за дозволом держави, добровільно та від свого імені або за вимогою, визначеною у законодавстві¹⁶.

Висновки. Таким чином, з огляду на запропоновані в ході дослідження визначення поняття органів публічного управління як сукупності носіїв владних повноважень та

¹⁶ Синчук С. М. Органи місцевого самоврядування в системі органів, що забезпечують реалізацію права особи на соціальний захист // Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика : тези доп. та наук. повідомл. учасників VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 05 жовт. 2018 р.) / за ред. О. М. Ярошенка. Харків : ФОРМ Панов А.Н., 2018. С. 396–401.

виконавців функцій публічного управління – загальнодержавних, регіональних і місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, а також інших адміністративних і громадянських органів, уповноважених на виконання публічних функцій щодо забезпечення підвищення ефективності управлінської діяльності із залученням високого рівня громадської підтримки при впровадженні управлінських рішень, задоволення інтересів суспільства, а також суспільної консолідації навколо спільних цілей, а також розуміння суб'єктів соціального забезпечення як спеціальних правосуб'єктних соціально зобов'язаних органів, установ чи організацій, уповноважених державою, які згідно

з покладеними на них повноваженнями перебувають у правовому зв'язку й реально взаємодіють із суб'єктами права на соціальне забезпечення (соціально-правоможними суб'єктами) щодо забезпечення отримання належного соціально-правоможним особам та адекватного соціальному ризику соціально-забезпечувального надання (виплат), з-поміж органів публічного управління в Україні актуальними суб'єктами соціального забезпечення населення в адміністративно-правовому контексті слід виокремити Міністерство соціальної політики України та його органи на місцях в особі департаментів соціального захисту населення, а також органи місцевого самоврядування у межах і з питань, делегованих їм державою.

NOTES

Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)
Issued quarterly
Passed for printing: 30.04.2024